ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

№8(2)
2026

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 172 sahifa,
12-avgust, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:
Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi O'zbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences
Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

The Role of English Collocations, Idiomatic Expressions, and Phraseological Units in Developing Communicative Competence in Higher Education 10
Alimov Jamshid Ravshanovich

Milliy xoslangan lisoniy birliklarni teglash tamoyillari 16
Yorkulov Zafarjon Bakirovich

Oila a'zolari o'rtasidagi o'zaro tushunishning shaxs kognitiv rivojlanishiga ta'sirining psixologik xususiyatlari 20
Vaydulla Madinabonu Muxtasam qizi

O'qituvchilar darslarni qanday qiziqarli tashkil etishlari mumkin? 26
Dilnura Rustamovna Xamrayeva

Tarbiya texnologiyasi – talabalarda ilmiy va sinergetik dunyoqarashni shakllantirish omili sifatida 33
Mamadaliyev Kamolidin Rahmatullayevich

Maktab direktor maslahatchilarida strategik boshqaruv tafakkurini rivojlantirishning psixologik omillari 40
Rahmatova Nasiba Sobirovna

Umumta'lim maktablarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasini sinfdan tashqari faoliyat orqali takomillashtirishning pedagogik-metodik tizimi 46
Urinbayeva Dilfuza Abdumannobovna

Integrativ ta'lim texnologiyalari asosida bo'lajak geografiya o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish 50
Xoldavlatova Gavhar Normaxmatovna

Klaster asosida TVET tizimida pedagogik innovatsiyalar 55
Sobir Azizov

Muammoli ta'lim texnologiyasi orqali talabalarning kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish: "muammo" divergent–konvergent o'quv sikli 57
Djumabayev G'ulomjon Xalillayevich, Yusupov Muxtorbek Roximovich

Oliy ta'lim muassasalari jismoniy tarbiya darslarida regbi elementlarini o'rgatishning tashkiliy-metodik asoslar 62
E. E. Jumayev

Autentik materiallar asosida bo'lajak nemis tili o'qituvchilarining til ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasining eksperimental samaradorligi 65
Jumayeva Gulxan Amrullayevna

Aleksandr Nil pedagogik ta'limotida shaxs erkinligini rivojlantirish mexanizmlari: ingliz filologiyasi talabalari misolida 71
Atamirzayev Bahrom Bahodir o'g'li

TPACK modeli asosida ingliz tilida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning adaptiv metodik tizimi 75
Omonova Maftuna Shermatovna

Multimodal vizual tayanchlar va flashcard asosidagi topshiriqlar orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarining ingliz tilidagi og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasi 82
Sevara Alimurodova, Ayubova Saida

Raqamlashtirish jarayonida elektron ta'lim resurslarini yaratishning metodik asoslarini takomillashtirish 88
Nurmaxanov Kayrat Erpayizovich

Modulli ta'lim texnologiyalari orqali o'quvchilarda mustaqil fikrlashni shakllantirishning pedagogik asoslari 95
Poyonova Fazilat Olimovna

Individual ta'lim sharoitida talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlash samaradorligini pedagogik tajriba-sinov va matematik-statistik tahlil asosida baholash 100
Gulbaxor Abdullayevna Gaynazarova

Oliy ta’lim muassasalarida raqamli menejment tizimlarini joriy etish muammolari va ularni bartaraf etishning samarali yo‘llari 106
Matnazarov Hurmatbek Egamberganovich

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida ta’lim sifatini boshqarishda sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari 110
Sodiqov Rafikjon Turobjon o‘g‘li

Bo‘lajak tarbiyachilarning liderlik-boshqaruv kompetentligini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari ... 114
To‘xtayeva Dilrabo Nematovna

Inklyuziv ta’lim: mohiyati, tamoyillari 119
Choriyeva Muxlisa Jumamurodovna

The Role of Neuromuscular Dentistry in Dental Practice 123
Turayev Alimjan

Orthodontics’ Digital Transformation (Literature Review) 128
Khusanbaeva Jasmin Shavkatovna, Xazratov A. I.

O‘zbekiston SSRda ta’lim islohotlari davrida pedagogika bilim yurtlari faoliyatida o‘qituvchilarni tayyorlash jarayonlari va amaliy muammolar 136
Mamatkulova Maxfuza Kozimovna

Application of Mechanotherapy Techniques in Oral and Craniofacial Surgical Methodologies (Literature Review) 140
Marufova Farangiz Gayratovna

Theoretical Foundations for Developing Communicative Competence of Future Doctors 147
Nasimova Shahnoza Ziyodullayevna

Формирование функциональной грамотности и “гибких навыков” (Soft Skills) у учащихся начальных классов в контексте реализации национальной учебной программы Узбекистана 152
Ю. С. Тажиева

Talabalarda mustaqil ta’lim olish faoliyatini rivojlantirish metodlari 156
Jabborov Toxirjon Maqsudali o‘g‘li

Ingliz va qoraqalpoq tillaridagi onim komponentli frazeologizmlarning lingvomadaniy xususiyatlari 160
Koyshekenova Tatyana Kenesariyevna

Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining ijodiy-metodik kompetentligini rivojlantirish texnologiyasi 164
Qo‘shaqov Farrux Furqat o‘g‘li

Maktabgacha yoshdagi bolalarning kognitiv faollikni oshirishning pedagogik usullari 169
Xoldarova F. M.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING KOGNITIV FAOLLIKNI OSHIRISHNING PEDAGOGIK USULLARI

Xoldarova F. M.
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha katta yoshdagi bolalarda kognitiv faollikni rivojlantirishning pedagogik asoslari, zamonaviy ta'lim texnologiyalari hamda samarali metodlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Kognitiv faollik bolaning bilishga boʻlgan qiziqishi, mustaqil fikrlashi, muammoli vaziyatlarni hal etishi va ijodiy yondashuvini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Shuningdek, tarbiyachining kasbiy mahorati va rivojlantiruvchi ta'lim muhiti orqali kognitiv faollikni shakllantirish masalalari yoritilgan.

Kalit soʻzlar: maktabgacha ta'lim, elementar matematik tushunchalar, kognitiv faoliyat, rivojlantiruvchi ta'lim, didaktik oʻyin, pedagogika, mantiqiy fikrlash, matematik kompetensiya, pedagogik usul, interfaol metodlar.

Abstract: This article provides a scientific and theoretical analysis of the pedagogical foundations of the development of cognitive activity in older preschool children, modern educational technologies, and effective methods. Cognitive activity is an important factor in the formation of a child's interest in knowledge, independent thinking, problem-solving skills, and a creative approach. The article also highlights the role of the educator's professional skills and a developmental learning environment in fostering cognitive activity.

Key words: preschool education, elementary mathematical concepts, cognitive activity, developmental education, didactic game, pedagogy, logical thinking, mathematical competence, pedagogical method, interactive methods.

Аннотация: В данной статье представлен научно-теоретический анализ педагогических основ развития познавательной деятельности у детей старшего дошкольного возраста, современных образовательных технологий и эффективных методов. Познавательная деятельность является важным фактором формирования у ребенка интереса к знаниям, самостоятельного мышления, навыков решения проблем и творческого подхода. Также освещаются вопросы профессиональной подготовки педагога и развития образовательной среды в процессе формирования познавательной деятельности.

Ключевые слова: дошкольное образование, элементарные математические понятия, познавательная деятельность, развивающее образование, дидактическая игра, педагогика, логическое мышление, математическая компетентность, педагогический метод, интерактивные методы.

KIRISH

Hozirgi kunda maktabgacha ta'lim tizimini takomillashtirish davlat siyosatining ustuvor yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Sababi, tarbiyalanuvchilarning intellektual, ijtimoiy va aqliy faoliyati hamda shaxsiy shakllanishining asoslari aynan maktabgacha yosh davrida shakllanadi. Ushbu davrda tarbiyalanuvchilarning atrof-muhitni idrok etishi, kuzatishi, taqqoslashi, tahlil qilishi va xulosa chiqarish qobiliyati faol shakllanadi. Shu jihatdan, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarning kognitiv faolligini rivojlantirish zamonaviy pedagogikaning muhim vazifalaridan biridir.

Kognitiv faollik bolaning yangi bilimlarni egallashga boʻlgan qiziqishi, bilishga intilishi, savollar berishi, izlanishi, kuzatishi va mustaqil xulosa chiqarishga boʻlgan ichki ehtiyoji hisoblanadi. Psixologik va pedagogik tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, kognitiv faolligi yuqori boʻlgan bolalar maktab ta'limiga tezroq moslashadi, ta'limiy jarayonni chuqurroq oʻzlashtiradi va ijodiy fikrlash koʻnikmalarini muvaffaqiyatli shakllantiradi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Nazariy nuqtayi nazardan, maktabgacha yoshdagi kognitiv rivojlanish ikki yirik ilmiy an'ana kesishmasida tushuntiriladi. J. Piaget bolaning bilish taraqqiyotini faol konstruksiya, ya'ni bola predmetlar bilan amaliy harakat qilgan sari sxemalarni qayta tuzishi, moslashtirishi va muvozanatlashtirishi jarayoni sifatida talqin qiladi [6].

L.S. Vygotsky esa oliy psixik funksiyalar ijtimoiy kelib chiqishga ega bo‘lib, bola kattalar va tengdoshlari bilan hamkorlikda madaniy vositalar, ayniqsa, nutq yordamida bilish harakatlarini ichkilashtirishini asoslaydi [7].

Ushbu ikki yondashuv maktabgacha ta’lim pedagogikasi uchun metodologik jihatdan muhim: bir tomondan, bola mustaqil tajriba va amaliy sinovlar orqali bilim quradi, ikkinchi tomondan, bu tajriba pedagog tomonidan tashkil etilgan muloqot, namuna, savol va yo‘naltiruvchi yordam orqali mazmunan boyiydi. Demak, kognitiv rivojlanishning samaradorligi bolaning o‘z faoliyatini faollashtirish va kattalar ko‘magini me’yorida berish o‘rtasidagi nozik muvozanatga bog‘liq.

Pedagogik jihatdan kognitiv rivojlanishning tayanch mexanizmi o‘yin faoliyatidir. O‘yin bola uchun oddiy hordiq emas, balki ijtimoiy rollarni o‘zlashtirish, predmetlar o‘rnini belgilar bilan almashtirish, qoidani tushunish, hamkorlikni muvofiqlashtirish, emotsiyalarni boshqarish va muammoli vaziyatni ramziy hal qilish maktabidir. Ijodiy, qurish-yasash, sahnalashtirilgan, qoidali, didaktik va tajriba o‘yinlari bolaning idrokini aniqlashtiradi, makon-vaqt tasavvurlarini kengaytiradi, tasniflash va taqqoslash operatsiyalarini rivojlantiradi.

M.Q. Qodirova va D.S. Nasimov maktabgacha yoshdagi bolalar idrokini ijodiy o‘yinlar orqali rivojlantirishda o‘yinning psixologik mazmuni, qabul qilish jarayonidagi faollik va fazoviy tasavvurlar shakllanishiga alohida urg‘u beradi [8]. Shu ma’noda, o‘yin orqali tashkil etilgan pedagogik ta’sir bolaning kognitiv tuzilmasiga bevosita emas, balki qiziqish, harakat, obraz, nutq va ijtimoiy rol vositasida kompleks ta’sir ko‘rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maktabgacha yoshdagi bolalarda bilish faoliyatini rivojlantirishda o‘yin eng zarur faoliyat turi hisoblanadi. O‘yin jarayonida bolalar muammoli vaziyatlarni hal qilish, muloqot qilish, tajriba o‘tkazish va yangi bilimlarni mustaqil egallash, savollarga javob qaytarish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Shu sababli, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o‘yin faoliyati bilan uyg‘unlashtirish kognitiv rivojlanishning zarur jarayonidir.

So‘nggi yillarda maktabgacha ta’lim tizimida STEAM yondashuvi, rivojlantiruvchi didaktik o‘yinlar, loyiha asosida ta’lim, muammoli ta’lim hamda raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish tarbiyalanuvchilarning bilish faolligini rivojlantirishda foydali vositalar sifatida e’tirof etilmoqda. Ushbu metodlar bolaning mustaqil fikrlashi, tasavvuri, ijodkorligi va muloqot ko‘nikmalarini kompleks ravishda shakllantirishga xizmat qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ushbu jarayonning dolzarbligi maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarning kognitiv faolligini rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik usullarni ilmiy jihatdan tahlil qilish, ularning samaradorligini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish zarurati bilan ochib beriladi. Maktabgacha katta yoshdagi tarbiyalanuvchilarda kognitiv faollikni rivojlantirish zamonaviy ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon bolaning mustaqil fikrlashi, ijodiy yondashuvi, muammolarni hal qilish qobiliyati hamda bilishga bo‘lgan ichki ehtiyojini rivojlantirishga xizmat qiladi. Tarbiyachi tomonidan qo‘llaniladigan usul va metodlarning to‘g‘ri tanlanishi kognitiv rivojlanish samaradorligini belgilovchi muhim omillardan hisoblanadi [1].

Hozirgi kunda muammoli ta’lim usuli maktabgacha ta’lim tashkilotlarida keng qo‘llanilishi lozim bo‘lgan samarali pedagogik yondashuvlardan biridir. Ushbu usulda tarbiyalanuvchilarga tayyor bilim berilmaydi, balki ularni mustaqil izlanishga, kuzatishga, taqqoslashga va xulosa chiqarishga undovchi vaziyatlar yaratiladi. Masalan, “Sabzavot va mevalarni alohida idishga soling”, “Quyonda nechta sabzi bor?” kabi savollar tarbiyalanuvchilarda savollarga javob topish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Muammoli vaziyatlarni hal qilish jarayonida bolaning tafakkuri, tahlil qilish va umumlashtirish ko‘nikmalari shakllanadi.

Ikkinchi muhim usul - didaktik o‘yinlardan foydalanishdir. O‘yin maktabgacha yoshdagi bolaning yetakchi faoliyati hisoblanadi. Didaktik o‘yinlar orqali bolalarda diqqat, xotira, tafakkur, nutq va mantiqiy fikrlash rivojlanadi. Ranglarni ajratish, shakllarni taqqoslash, sonlarni tartiblash, predmetlarni guruhlarga ajratish kabi o‘yinlar bolalarning bilish faoliyatini faollashtiradi. O‘yin jarayonida bola bilimni erkin va qiziqish bilan o‘zlashtiradi, bu esa ta’lim samaradorligini oshiradi.

Loyihaviy faoliyat ham tarbiyalanuvchilarda kognitiv faollikni rivojlantirishning innovatsion usullaridan biridir. Loyihalar ustida ishlash davomida tarbiyalanuvchilar ma’lumot to‘playdi, kuzatadi, tajriba o‘tkazadi, natijalarni muhokama qiladi va yakuniy xulosaga keladi. Masalan, “Fasllar almashinuvi”, “Uy hayvonlari”, “Suvning xususiyatlari” kabi mavzulardagi kichik loyihalar bolalarning ilmiy tasavvurlarini kengaytiradi hamda mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Eksperimental faoliyat ham maktabgacha ta’limda alohida ahamiyat kasb etadi. Oddiy tajribalar orqali tarbiyalanuvchilar tabiat hodisalari va atrof-muhit qonuniyatlarini amaliy kuzatish asosida o‘rganadilar. Tajriba o‘tkazish jarayonida bolaning kuzatuvchanligi, tahlil qilish, taqqoslash va xulosa chiqarish malakalari shakllanadi. Bunday faoliyat tarbiyalanuvchilarda ilmiy dunyoqarashning dastlabki elementlarini rivojlantiradi [2].

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan oqilona foydalanish ham kognitiv faollikni oshirishga xizmat qiladi. Interaktiv doskalar, multimediali taqdimotlar, elektron didaktik o‘yinlar va ta’limiy animatsiyalar tarbi-

yalanuvchilarda mashg'ulotlarga nisbatan qiziqishni kuchaytiradi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalardan foydalanishda bolaning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olish zarurdir. Kognitiv faollikni rivojlantirishda pedagogning kasbiy mahorati hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tarbiyachi har bir bolaning individual qobiliyati, qiziqishi va rivojlanish darajasini hisobga olgan holda differensial yondashuvni amalga oshirishi kerak. Rag'batlantiruvchi savollar berish, ijobiy baholash, mustaqil fikr bildirish imkoniyatini yaratish hamda hamkorlikdagi jarayonni tashkil etish tarbiyalanuvchilarning bilishga bo'lgan motivatsiyasini kuchaytiradi [3].

Shuningdek, ota-onalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish ham tarbiyalanuvchilarning kognitiv rivojlanishining muhim shartlaridan biridir. Uy sharoitida kitob mutolaa qilish, birgalikda konstruktorlar yig'ish, mantiqiy o'yinlar o'ynash, tabiatni kuzatish va oddiy tajribalar o'tkazish tarbiyalanuvchilarda ta'limiy jarayonda olingan bilimlarni mustahkamlaydi. Tarbiyachi va ota-onaning hamkorligi bolaning uzluksiz shakllanishi uchun juda zarur. Tarbiyalanuvchilarda kognitiv faoliyatni shakllantirish quyidagi metodlar bilan yanada rivojlanadi.

O'yin faoliyati orqali o'rgatish. O'yin maktabgacha yoshdagi bolalarning asosiy faoliyat turi bo'lib, matematik tushunchalarni shakllantirishda eng samarali vosita hisoblanadi. Didaktik o'yinlar bolalarning qiziqishini uyg'otadi va matematik tushunchalarni o'zlashtirishni osonlashtiradi [4]. Masalan, "Sonlar uyini qur", "Shakllar dunyosi", "Miqdorlarni taqqoslash" kabi o'yinlar orqali bolalar matematik bilimlarni ongli ravishda o'zlashtiradilar. Bu turdagi o'yinlar matematik bilimlarni hayotiy vaziyatlarda qo'llash imkoniyatini beradi. Ko'rgazmali va amaliy materiallar bilan ishlash. Konkret narsalar bilan ishlash bolalarning matematik tushunchalarni chuqurroq o'zlashtirishiga yordam beradi. Hisoblagichlar, geometrik shakllar, rangli kubiklar, tarozilar va boshqa ko'rgazmali materiallar matematik tushunchalarni vizual va taktil usulda o'zlashtirish imkonini beradi [5]. Bu usul bolalarning turli sezgi organlarini faollashtiradi va bilimlarni mustahkamlaydi. Montessori materiallari ham bu borada alohida ahamiyatga ega. Sonli tayoqchalar, geometrik korpuslar, rang va o'lchamlar bo'yicha tartiblangan materiallar bolalarning matematik tushunchalarni mustaqil o'rganish imkoniyatini yaratadi.

Muammoli vaziyatlar yaratish. Bolalarning matematik fikrlashini rivojlantirish uchun ular oldiga kichik muammoli vaziyatlar qo'yish zarur. Masalan, "Agar bizda 5 ta olma bor va 2 tasini berib yuborsak, nechta olma qoladi?" kabi savollarga javob izlash jarayonida bolalar matematik amallarning mohiyatini tushuna boshlaydilar. Muammoli vaziyatlar bolalarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi va elementar matematik tushunchalarni amaliy qo'llash ko'nikmalarini shakllantiradi. Bu usul orqali tarbiyalanuvchilar elementar matematik bilimlarning hayotdagi amaliy ahamiyatini anglaydilar. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda kognitiv faollikni rivojlantirishda kompleks pedagogik yondashuv juda zarur hisoblanadi. Muammoli ta'lim, didaktik o'yinlar, loyihaviy va eksperimental faoliyat, zamonaviy axborot texnologiyalari hamda individual yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni bolalarning intellektual salohiyatini rivojlantirish, mustaqil fikrlashini shakllantirish va keyingi ta'lim bosqichlariga puxta tayyorlashda juda zarur hisoblanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalarda kognitiv faollikni rivojlantirish ularning shaxs sifatida kamol topishi va keyingi ta'lim bosqichlariga muvaffaqiyatli moslashuvining muhim jarayonidir. O'yin texnologiyalari, muammoli ta'lim, interfaol metodlar, tajriba va kuzatish faoliyati hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan maqsadli foydalanish tarbiyalanuvchilarda bilishga qiziqish, mustaqil fikrlash va ijodkorlikni rivojlantiradi. Shu bois tarbiyachilar ta'limiy jarayonni bolaning yosh va individual xususiyatlariga mos ravishda tashkil etishi, rivojlantiruvchi muhit yaratishi va zamonaviy pedagogik yondashuvlardan samarali foydalanishi yaxshi natijalarga erishishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mavlonov N.Sh. Masofadan o'qitish tizimini o'quv jarayoniga qo'llash prinsiplari. // "Kasbiy fanlar metodikasi". Toshkent, 2019-yil, sentyabr, 9(106).
2. Abdullaeva N.Sh. Klasterli yondashuv asosida maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifatini oshirish mexanizmlarini takomillashtirish. Avtoref. p.f.d. (DSc). - T.: 2023. - 53 b.
3. Xurvaliyeva T.L. Maktabgacha yoshdagi bolalarni atrof olam bilan tanishtirish metodikasini takomillashtirish. Ped. fan. doktori (PhD) dis. avtoreferat. - T.: 2021. - 9-10 b.
4. Xushnazarova M.N. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilarining kasbiy kompetensiyasini takomillashtirish. Ped. fan. doktori (PhD) dis. avtoreferat. - T.: 2021. - 8 b.
5. Xoldarova F.M., Ochilov Z.X. Matematika va uni o'qitish metodikasi (60110400 - Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi uchun o'quv qo'llanma). O'quv qo'llanma. - T.: "ZEBO PRINTS", 2026. - 168 b.
6. Abdusattarovna, O. R. X., & Shohbozbek, E. (2025). Ijtimoiy falsafada zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida sog'lom turmush tarzini shakllantirish. Global Science Review, 4(5), 175-182.
7. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. - Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. - 159 p.
8. Qodirova M.Q., Nasimov D.S. Maktabgacha yoshdagi bolalar idrokini ijodiy o'yinlar orqali rivojlantirish // Oriental Renaissance. - 2022. - Vol. 2, No. 2. - B. 621-624.

13.00.00	Pedagogika fanlari
13.00.01	Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02	Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03	Maxsus pedagogika
13.00.04	Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05	Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06	Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07	Ta'limda menejment
13.00.08	Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09	Ijtimoiy pedagogika
07.00.00	Tarix fanlari
19.00.00	Psixologiya fanlari
01.00.00	Fizika-matematika fanlari
02.00.00	Kimyo fanlari
03.00.00	Biologiya fanlari
09.00.00	Falsafa fanlari
10.00.00	Filologiya fanlari
11.00.00	Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI

Mas’ul muharrir: Ramzidin Ashurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №8(2)

© Materiallar ko‘chirib bosilganda “Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali 26.09.2023-yildan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C–5669363 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.